

Didactisering en toelichting bij het lespakket

Van Maerlant versus Scamander – De wondere wereld van wezens

Hoe maak je historische letterkunde relevant voor leerlingen vandaag? Met fabeldieren! Wezens als de draak, de sirene, de feniks en de eenhoorn spreken nog altijd tot de verbeelding van jongeren, via sprookjes, films, fantasyreeksen en games. Precies daarom vormen ze een ideale brug tussen middeleeuwse literatuur en de leefwereld van leerlingen. In deze lessenreeks worden Jacob van Maerlants *Der Naturen Bloeme* en *Fabeldieren en waar ze te vinden* van Newt Scamander met elkaar in gesprek gebracht. Zo ontdekken leerlingen niet alleen hoe fabeldieren door de eeuwen heen blijven voortleven, maar vooral ook hoe hun betekenis telkens verandert onder invloed van het wereldbeeld van hun tijd.

Waarom deze lessenreeks?

In onze hedendaagse samenleving is bewuste geletterdheid belangrijker dan ooit. Leerlingen worden dagelijks overspoeld met teksten en meningen die uiteenlopende en vaak ook tegenstrijdige, perspectieven bevatten. Leerlingen moeten leren nadenken over betrouwbaarheid, context, auteursintentie en onderliggende (voor)oordelen. Literatuuronderwijs kan daartoe bijdragen. Het kan leerlingen helpen (in)zien hoe teksten gevormd worden door hun historische en maatschappelijke context en de daarbij horende perspectieven.

Deze didactisering sluit daarom aan bij het pleidooi voor bewuste geletterdheid van het Meesterschapsteam Nederlands. Centraal staat het model voor literatuurhistorisch redeneren van Bax en Mantingh (2019), dat verder werd uitgewerkt in het vijfstappenplan of de redeneerdidactiek van Bax en Van Keulen (2024). Dat model helpt leerlingen om historische literatuur niet te lezen als een ver en vreemd overblijfsel uit het verleden, maar als een betekenisvol product van een bepaalde tijd, cultuur en denkwijze.

Waarom *Der Naturen Bloeme*?

De keuze voor *Der Naturen Bloeme* is didactisch bewust. Joke Brassier wees er al op dat dit middeleeuwse werk bijzonder geschikt is voor leerlingen, juist omdat de beschreven fabeldieren bekend zijn uit de jeugdcultuur van nu. Leerlingen herkennen draken, zeemeerminnen, eenhoorns en basilisken uit hedendaagse verhalen, maar ontdekken dat diezelfde wezens in de middeleeuwen anders werden begrepen. Die combinatie van herkenbaarheid en vervreemding zorgt voor een didactische eye-opener: het sluit aan bij hun verbeelding, maar opent tegelijk een venster op een heel andere denkwereld.

Daarbij komt ook het cultureel-historische belang van Van Maerlants werk. *Der Naturen Bloeme* geldt als de eerste grote natuurencylopedie in de volkstaal en laat leerlingen kennismaken met een belangrijk fundament van de Nederlandstalige literatuurgeschiedenis. Bovendien leren ze via dit werk de middeleeuwse allegorische denkwijze kennen, waarin dieren en fabeldieren nooit

zomaar dieren zijn, maar dragers van morele, religieuze en symbolische betekenis.

Waarom de vergelijking met Scamander?

Door de vergelijking met *Fabeldieren en waar ze te vinden* ontdekken leerlingen dat bepaalde fabeldieren eeuwenlang blijven circuleren, maar ook dat hun betekenis verschuift. Waar de draak, sirene, feniks of eenhoorn in de middeleeuwen vaak functioneren als religieuze allegorieën of morele waarschuwingen, verschijnen ze in het hedendaagse fictieve bestiarium eerder als wezens binnen een geordend ecosysteem, met aandacht voor habitat, classificatie, bescherming en regelgeving. Zo ontdekken leerlingen dat literatuur altijd mee gevormd wordt door de cultuurhistorische context waarin ze ontstaat.

De vergelijking laat ook zien dat het bestiarium geen vaststaand genre is. Het past zich aan aan nieuwe tijden en nieuwe contexten. Middeleeuwse tradities blijken dus niet verdwenen, maar worden voortgezet en herschreven binnen moderne fantasy. Deze lessenreeks leert leerlingen de samenhang van oude en nieuwe literatuur zien.

De centrale onderzoeksvraag

De volledige lessenreeks draait rond één overkoepelende vraag:

Hoe weerspiegelen de beschrijvingen van fabeldieren in *Der Naturen Bloeme* en *Fabeldieren en waar ze te vinden* de historische en culturele contexten waarin deze werken zijn ontstaan?

Vanuit die vraag onderzoeken leerlingen hoe wereldbeelden, genreconventies, auteursvisies en maatschappelijke waarden de voorstelling van fabeldieren bepalen. De hypothese daarbij is dat er door de eeuwen heen een duidelijke verschuiving plaatsvindt: van een religieus en moreel georiënteerde blik in de middeleeuwen naar een systematische, ecologische en pseudo-wetenschappelijke benadering in de hedendaagse fantasy.

Werken met vier perspectieven

Om die centrale onderzoeksvraag grondig te benaderen, is de lessenreeks opgebouwd rond vier perspectieven uit het model voor literatuurhistorisch redeneren: het historisch perspectief, het systeemperspectief, het individueel perspectief en het sociaal perspectief. In een vijfde les worden die inzichten samengebracht in een totaalperspectief. Via deze opbouw werken leerlingen werken bewust stap voor stap toe naar een rijk en gelaagd antwoord.

Elke les volgt hetzelfde redeneerstramien. Leerlingen behandelen een onderzoeksvraag, beschrijven daarna concrete tekstfragmenten/bronnen, geven daaraan betekenis, verklaren hun bevindingen en trekken uiteindelijk een conclusie. Dat vaste patroon geeft houvast en maakt het onderzoeksproces transparant. Elke onderzoeksvraag leidt uiteindelijk naar hun antwoord op de centrale onderzoeksvraag.

Leerlingen leren zo niet alleen *wat* ze kunnen denken over een tekst, maar ook *hoe* ze tot een gefundeerde interpretatie komen.

Inleiding

De leerlingen hebben eerder al gewerkt rond sprookjes en mythen, en kennen bepaalde fabeldieren al uit verhalen zoals *De kleine zeemeermin* of uit hedendaagse fantasy. De lessenreeks start daarom met gerichte vragen die die voorkennis activeren: waar kennen leerlingen deze wezens van, wat denken ze al te weten, en hoe zijn die beelden gevormd? Dat maakt de overstap naar historische literatuur kleiner en betekenisvoller.

Tegelijk leren leerlingen reflecteren over hun eigen kennis: wie heeft hun beeld van een draak of sirene bepaald? Komen die beelden uit sprookjes, films, liedjes, games, reclame of sociale media? Zo groeit het besef dat ook hun eigen voorstellingen cultureel gevormd zijn. En dat kan in het licht van bewuste geletterdheid enkel toegejuicht worden.

Daarna wordt het bruggetje gelegd naar het fabeldieronderzoek waarin de leerlingen kennis maken met de werkwijze en de centrale onderzoeksvraag.

Les 1: het historisch perspectief

De lessenreeks start bij het historisch perspectief. Dat is een logische eerste stap, omdat leerlingen eerst zicht moeten krijgen op het wereldbeeld van beide periodes. In deze les onderzoeken ze hoe *Der Naturen Bloeme* ingebed is in een theocentrische middeleeuwse wereld, waarin natuur, religie en moraal nauw met elkaar verweven zijn, en hoe *Fabeldieren en waar ze te vinden* daarentegen aansluit bij een modern, gesecculariseerd en systematisch geordend kennisideaal.

Aan de hand van vier gekozen fabeldieren (sirene, draak, feniks en eenhoorn) ontdekken leerlingen dat middeleeuwse kennis sterk steunde op gezaghebbende bronnen, interpretatie en (bijbelse) symboliek, terwijl het moderne bestiarium vorm wordt gegeven door classificatie, observatie, ecologie en regelgeving. Zo leren ze dat de beschrijving van een fabeldier altijd een tijdsgebonden manier van kijken verraaft.

Les 2: het systeemperspectief

In de tweede les verschuift de aandacht naar genre en vorm. Leerlingen onderzoeken hoe beide werken functioneren binnen het literaire systeem van hun tijd en welke genreverwachtingen de voorstelling van fabeldieren mee vormgeven. *Der Naturen Bloeme* toont kenmerken van een middeleeuws bestiarium of natuurencylopedie, waarin feiten, allegorie en moraal met elkaar verweven zijn. *Fabeldieren en waar ze te vinden* sluit dan weer aan bij de moderne encyclopedie (of veldgids), met nadruk op classificatie, habitat, gedrag en bescherming.

Dat inzicht is didactisch belangrijk, omdat leerlingen zo leren dat de gekozen genre vorm stuurt wat een tekst wil doen en hoe een wezen gelezen moet worden.

Les 3: het individueel perspectief

In de derde les staat de auteur centraal. Leerlingen onderzoeken hoe de persoonlijke en culturele achtergronden van Jacob van Maerlant en J.K. Rowling/Newt Scamander hun teksten mee vormgeven. Van Maerlant verschijnt hier als opvoeder en moralist, die natuurkennis toegankelijk maakt maar ze tegelijk verbindt aan zedelijke en religieuze lessen. Rowling laat via Scamander dan weer een moderne gevoeligheid doorschemeren, met aandacht voor ecologie, diversiteit en respectvolle omgang met magische wezens.

Deze les helpt leerlingen inzien dat een tekst ook een product is van een maker met eigen accenten, overtuigingen en bedoelingen. Daarmee groeit hun inzicht in auteurschap en interpretatie.

Les 4: het sociaal perspectief

In het sociaal perspectief analyseren leerlingen hoe fabeldieren functioneren als spiegel van maatschappelijke waarden en normen. In *Der Naturen Bloeme* weerspiegelen ze een samenleving waarin religie en moraal de maatstaf vormen: de sirene waarschuwt tegen verleiding, de draak is een verpersoonlijking van het kwaad, de eenhoorn belichaamt zuiverheid en Christussymboliek. In de hedendaagse context verschuift dat naar waarden als dierenbescherming, diversiteit en regulering.

Deze les maakt helder dat literatuur normen uitdraagt, bevestigt of in vraag stelt. Fabeldieren onthullen wat een samenleving vreest, bewondert, wil beschermen of wil veroordelen.

Les 5: totaalperspectief en creatieve verwerking

In de afsluitende les brengen leerlingen hun inzichten uit de vier perspectieven samen. Ze formuleren een antwoord op de centrale onderzoeksvraag en benoemen wat constant blijft en wat verandert in de beeldvorming rond fabeldieren.

Daarna volgt een creatieve verwerkingsopdracht van hogere denkkorde. In kleine groepjes ontwerpen leerlingen een eigen fabeldier en schrijven ze daarover een lemma in de stijl van een bestiarium. Daarbij moeten ze bewust middeleeuwse én hedendaagse elementen combineren uit de opgedane inzichten. Zo passen ze hun kennis actief toe in een eigen creatie.

De creatieve opdracht combineert meerdere vaardigheden: leerlingen moeten bronnen raadplegen, relevante informatie selecteren, literaire inzichten integreren, een heldere en verzorgde tekst schrijven, correcte bronverwijzingen opnemen en hun keuzes mondeling presenteren. Het eindresultaat is een

hedendaags klasbestiarium waarin zichtbaar wordt hoe wereldbeelden ook vandaag nog de voorstelling van fabeldieren sturen.

De bijhorende rubrics voor schrijf- en spreekvaardigheid zorgen voor duidelijke verwachtingen en verankeren de opdracht inhoudelijk binnen de doelstellingen van de lessenreeks.

Tot slot

Door *Der Naturen Bloeme* te verbinden met *Fabeldieren en waar ze te vinden* ontdekken leerlingen hoe literatuur wereldbeelden zichtbaar maakt, hoe betekenissen doorheen de tijd verschuiven en hoe oude motieven voortleven in nieuwe vormen. Ze leren historische teksten lezen in context, verbanden leggen met hun eigen cultuur en kritisch nadenken over de kracht van representatie. Zo draagt deze lessenreeks bij aan literair-historisch inzicht, bewuste geletterdheid, culturele vorming en creatief denken.

Tegelijk toont de reeks hoe oude en nieuwe verhalen elkaar blijven raken. Door leerlingen te laten zien hoe fabeldieren meebewegen met veranderende wereldbeelden, openen we niet alleen een venster op het verleden, maar ook op hun eigen manier van kijken naar de wereld.

Een inzicht staat centraal: verhalen zijn levende organismen. Ze groeien, vervellen en veranderen van gedaante. Door Van Maerlant en Scamander naast elkaar te leggen, leren leerlingen die metamorfose herkennen én begrijpen. Hun eigen bestiarium vormt de laatste stap waarbij zij deel worden van deze lange traditie van verbeelding, waarin oude stemmen blijven doorwerken in nieuwe creaties. En zo eindigt deze reis bij de leerlingen zelf: als nieuwe makers in een eeuwenoude traditie.

Moge deze lessenreeks evenveel verwondering oproepen als de wezens die erin centraal staan, en moge een nieuwe generatie leerlingen hierin redenen vinden om de wonderlijke wezens van onze verbeelding met evenveel nieuwsgierigheid als zorg te blijven benaderen.

Daphne Bynens

Rubric schrijfvaardigheid (lemma voor het bestiarium)

	Referentiewaardig (4)	Publicatiewaardig (3)	Werk in wording (2)	Conceptwaardig (1)
Samenwerking	Alle groepsleden dragen bij, er wordt vlot gewerkt.	De meeste groepsleden dragen bij.	Het werk verloopt stroef en/of wordt onvolledig evenredig verdeeld.	Het werk wordt niet/onvoldoende uitgevoerd en/of door slechts 1 à 2 groepsleden.
Inhoud & creativiteit	Het fabeldier is origineel, goed uitgewerkt en combineert middeleeuwse én hedendaagse elementen op creatieve wijze.	Het fabeldier is origineel en duidelijk uitgewerkt, maar mist verfijning in de integratie van ME/hedendaagse elementen.	Het fabeldier bevat enkele originele ideeën, maar blijft oppervlakkig uitgewerkt en/of mist duidelijke link met ME of heden.	Het fabeldier is weinig origineel, onduidelijk uitgewerkt en/of mist verband met ME of hedendaagse beeldvorming.
Structuur	Het lemma is helder opgebouwd (uiterlijk, leefomgeving, eigenschappen, toepassingen, symboliek) met logische volgorde en duidelijke samenhang.	Het lemma heeft een duidelijke structuur, maar sommige onderdelen missen verfijning (minder volledig, minder logisch geordend ...)	Het lemma bevat zo goed als alle onderdelen en/of mist consistentie of volledigheid.	Het lemma mist structuur, is fragmentarisch en/of verwarrend (bv. tegenstrijdige informatie).
Brongebruik	Bronnen uit ME én moderne context worden vlot geïntegreerd; correcte verwijzingen in verkorte én volledige vorm.	Bronnen zijn aanwezig en correct gebruikt, maar soms beperkt of niet consequent in verwijzing.	Er werden enkele bronnen vermeld, maar ze werden slordig en/of onvolledig verwerkt.	Geen/nauwelijks/foutief brongebruik.
Taalgebruik	Vlot, creatief en correct taalgebruik; grammaticaal foutloos.	Overwegend correct taalgebruik; enkele kleine fouten/slordigheden.	Regelmatig fouten (meer dan 3) in taal en/of zinsbouw.	Veel taalfouten (Meer dan 4), onduidelijk/vaag taalgebruik en/of foutieve zinsconstructies.
Stijl & lay-out		De stijl en lay-out passen bij een encyclopedisch lemma.	Stijl en/of lay-out meestal passend bij encyclopedisch lemma, encyclopedische toon wordt niet altijd aangehouden.	De stijl en/of lay-out sluit(en) niet aan bij de opdracht.
Deadline		Het werk werd tijdig in de uploadzone geplaatst. (1 p.)	Het werk werd laattijdig (max. 1 les/dag te laat) in de uploadzone geplaatst. (0,5 p)	Het werk werd niet in de uploadzone geplaatst. (0 p)
Feedback:				
Totaalcijfer (Totaal te behalen cijfer: $6 \times 3 = 18 + 1$ (deadline) -> wordt herleid naar 20).				/20

Rubric spreekvaardigheid (groepspresentatie)

	Fenikswaardig (4)	Eenhoornwaardig (3)	Sirenewaardig(2)	Draakwaardig (1)
Inhoud & samenhang	Het fabeldier wordt volledig en helder voorgesteld (uiterlijk, eigenschappen, context, bronnen); duidelijke samenhang, iedereen kent de te vertellen inhoud en alle groepsleden zijn even lang aan het woord.	Het fabeldier wordt grotendeels helder voorgesteld; kleine details ontbreken.	Het fabeldier wordt deels uitgelegd; belangrijke info ontbreekt.	Fabeldier wordt onduidelijk en/of onsamenhangend gepresenteerd.
Brongebruik	Bronnen worden correct genoemd en verwerkt in de presentatie; leerlingen leggen verband met ME en hedendaagse beeldvorming.	Bronnen worden genoemd, maar niet altijd correct of volledig geïntegreerd.	Beperkt brongebruik; nauwelijks verwijzing naar ME of hedendaagse beeldvorming.	Geen/amper bronnen of contextuele verwijzingen.
Presentatietechniek	Sterke, vurige houding, duidelijke stem, frequent oogcontact en creatief gebruik van hulpmiddelen (afbeelding, voorwerp ...).	Zelfzekere houding, regelmatig oogcontact en verstaanbare stem; beperkt gebruik van hulpmiddelen.	Onzekere houding, weinig oogcontact of zachte stem; hulpmiddelen nauwelijks aanwezig of onvoldoende gebruikt.	Zenuwachtige houding, onverstaanbaar, geen oogcontact met publiek, geen/weinig hulpmiddelen.
Taalgebruik	Correct en rijk Nederlands, vaktaal en begrippen correct toegepast; formeel register.	Overwegend correct taalgebruik; enkele kleine uitspraak- of registerfoutjes.	Meerdere fouten in woordkeuze of register; vaktaal niet altijd correct toegepast.	Veel fouten; taalgebruik onduidelijk of niet aangepast.
Interactie met publiek	Sprekers betrekken publiek actief (vragen, reacties, humor, contact); sterke dynamiek.	Er is enige interactie met het publiek aanwezig.	Beperkte interactie; publiek wordt weinig betrokken.	Er is geen/amper interactie; er wordt vooral afgelezen of enkel verteld.
Timing		De presentatie is goed getimed (5').	De presentatie ging een beetje over de tijd of zat er een beetje onder.	De presentatie was te kort of te lang.
Deadline		Het werk werd tijdig gepresenteerd. (1 p.)	Het werk werd laattijdig (max. 1 les/dag te laat) gepresenteerd. (0,5 p)	Het werk werd niet gepresenteerd. (0 p)
Feedback:				
Totaalcijfer (Totaal te behalen cijfer: 6 x 3 = 18 + 1 (deadline) -> wordt herleid naar 20).				/20